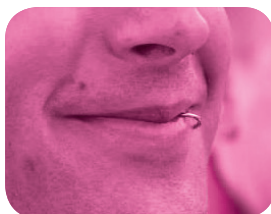
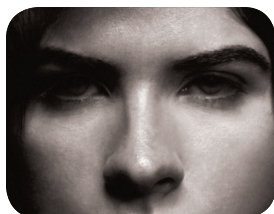

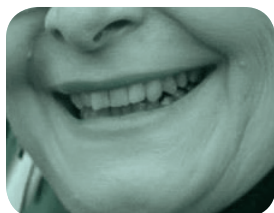
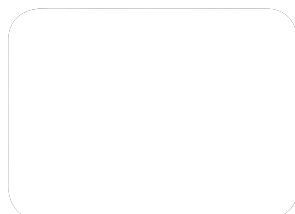

lhbt: Status 2014

Faktahefte

Kunnskap om levekår
og livskvalitet for
lesbiske, homofile,
bifile og transpersoner

lhbt-senteret

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet

Forord	3
LHBT-senteret	4
Om dette heftet	5
Ordliste	6
Diskrimineringsvern og proaktive plikter	10
Å leve som LHBT	12
■ Barn og familie	18
■ Fritid og idrett	22
■ Skole og utdanning	26
■ Arbeidsliv	32
■ Helse og omsorg	38
■ Vold, diskriminering og rettslig stilling	44
■ Sammensatte identiteter	48
■ Skeiv kunst, kultur og historie	54
Relevante virksomheter og organisasjoner	56
Referanseliste	57

Foto: Bilge Öner/bilgeoner.com

I NOVEMBER 2013 arrangerte LHBT-senteret i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet konferansen LHBT: Status 2013. Konferansen oppsummerte kunnskap og forskning som er gjort om levekår og livssituasjon for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LHBT) i Norge de siste årene. Dette faktaheftet er ment å gi en oversiktlig fremstilling av kunnskapen som ble oppsummert på konferansen.

Den 1. januar 2014 trådte en ny lov som gir diskrimineringsvern på grunnlag av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i kraft. Loven omfatter også en aktivitets- og redegjøringsplikt som innebærer at det skal jobbes systematisk og kontinuerlig for å forebygge diskriminering av lhbt-personer i offentlige tjenester og i arbeidslivet.

Loven innebærer at tjenesteutøvere, myndighetsutøvere og arbeidsgivere skal ha med seg et likestillings- og ikke-diskrimineringsperspektiv i sitt daglige arbeid. Med dette heftet ønsker vi å legge til rette for dette gjennom å formidle kunnskap om hvilken betydning seksuell orientering og kjønnsidentitet har for hvordan vi blir møtt på ulike samfunnsarenaer. Heftet er delt opp etter temaer der det først gis en overordnet intro-

duksjon, og deretter en punktvis oppsummering av funn fra nyere norsk forskning om LHBT.

Å jobbe mot diskriminering og for likestilling handler om å skape et godt samfunn for alle, der menneskelige ressurser sees og brukes, uavhengig av hvem du er tiltrukket av eller hvilken kjønnsidentitet du har.

God lesning!

Mari Trommald, Direktør

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

LHBT-SENTERET

LHBT-senteret er det nasjonale kunnskapssenteret for seksuell orientering og kjønnsidentitet, og er en del av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Våre viktigste oppgaver er å samle inn og formidle kunnskap om levekår og livskvalitet blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. På bakgrunn av dette vil vi bidra til at lhbt-personer i ulike livsfaser opplever alle tjenester og arenaer som inkluderende, relevante og respekterende.

For mer informasjon se **lhbt.no**

Om dette heftet

De følgende sidene inneholder mye informasjon, og heftet kan brukes som et oppslagsverk ut fra hva som er relevant for deg i din jobb. Lhbt-feltet omfatter mange begreper som ikke alle kjenner til, derfor har vi valgt å legge inn en ordliste i begynnelsen av heftet. I temadelene finner du oppsummering av nyere kunnskap fordelt på ulike områder. Flere temaer kunne blitt belyst, men vi har valgt områder hvor vi, ut fra nyere forskning, vet det foreligger utfordringer.

Forskning det blir henvist til, og som finnes bak i referanselisten, vil du også finne i litteraturbasen på lhbt.no. Her finner du også en mer omfattende ordliste, aktuelle artikler og andre relevante publikasjoner.

ORDLISTE

Bifil: Å være bifil vil si å tiltrekkes av eller forelske seg i mennesker uavhengig av hvilket kjønn den andre har.

Cisperson/ciskjønn: Å være cisperson betyr at du identifiserer deg med det biologiske kjønn du er født med og oppdratt til. Begrepet er tatt i bruk som en motsats til «transperson». Ved å bruke begrepet «cis» tydeliggjøres det at alle har en kjønnsidentitet, ikke bare transpersoner.

Heteronormativitet betyr at heteroseksualitet og ciskjønn stort sett alltid blir tatt for gitt når mennesker møtes. Heteronormene omfatter de kulturelle og sosiale institusjoner, normer, praksiser og språk som reflekterer at samfunnet og kulturen forutsetter at alle mennesker er heterofile.

Homofil: Å være homofil vil si å tiltrekkes av eller forelske seg i personer av samme kjønn. En homofil mann tiltrekkes av andre menn, mens en homofil (lesbisk) kvinne tiltrekkes av andre kvinner.

Homofobi er frykt for homofile og homo-seksualitet, som kan gi seg uttrykk i fordommer og aggressivitet. Homofobi brukes for å beskrive negative handlinger og holdninger rettet mot homofile og bifile i et samfunn eller i en subkultur. En person kan også oppleve «internalisert

homofobi», som betyr avsky for sin egen homofile orientering.

Intersex er et paraplybegrep for mange ulike tilstander der personer er født med uklare kjønns karakteristika, og ofte ikke kan plasseres i kjønnskategorien gutt eller jente. De fleste av disse barna blir underlagt kirurgi og så tilvalgt kjønn som gutt eller jente.

Juridisk kjønn er det kjønn man får tildelt ved fødselen og som registreres i Folkeregisteret.

Kjønnsbekreftende behandling er kirurgisk og/eller hormonell behandling, og/eller psykoterapi som bidrar til at en person skal kunne fungere i overensstemmelse med sin kjønnsidentitet.

Kjønnsdysfori er en medisinsk betegnelse som forklares som ubehag forårsaket av manglende samsvar mellom en persons kjønnsidentitet og det kjønn personen ble tillagt ved fødselen. Kjønnsdysfori er et av kriteriene for diagnosen «transseksualisme».

Kjønnsidentitet er en persons indre opplevelse av å være kvinne, mann, både kvinne og mann eller ingen av delene. De fleste identifiserer seg med det kjønn de fikk ved fødsel, men ikke alle.

Kjønnsmangfold handler om at det finnes mange måter å være kvinne/mann, gutt/jente på, både for homofile, heterofile, lesbiske, bifile og transpersoner. Begrepet åpner også opp for at det finnes flere kjønnsidentiteter enn kvinne/mann. Som perspektiv står kjønnsmangfold i motsetning til heteronormen og tokjønnsmodellen.

KSK er en forkortelse for “kvinner som har sex med kvinner”. Begrepet omhandler seksuell praksis, ikke seksuell identitet og/eller seksuell orientering.

Lesbisk: Å være lesbisk vil si å være en kvinne som tiltrekkes av eller forelsker seg i personer av samme kjønn, altså andre kvinner.

LHBT er en forkortelse for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Det brukes av myndigheter, rettighetsorganisasjoner og forskere. Lhbt-begrepet favner både betegnelser knyttet til seksuell orientering (LHB) og kjønnsidentitet (T).

Likekjønnspar er par som består av to kvinner eller to menn.

Medfar har blitt et begrep på lik linje med medmor (se under). Juridisk sett finnes det imidlertid ikke en slik betegnelse, siden den mannlige partneren til biologisk far ikke kan være far fra fødselen av. For at to menn skal bli fedre sammen må den

ikke-biologiske faren stebarnsadoptere. Det er slik to menn kan bli fedre gjennom surrogati.

Medmor: Når to kvinner får barn sammen gjennom assistert befruktning eller privat sæddonor, kan partneren som ikke føder barnet regnes som medmor fra fødselen av. For å bli medmor må kvinnene enten være gift eller ha et stabilt samboerforhold, og de må ha levert inn søknad om medmorskapskap før fødselen. Medmor har samme juridiske rettigheter som fødemor.

MSM er en forkortelse for “menn som har sex med menn”. Begrepet omhandler seksuell praksis, ikke seksuell identitet og/eller seksuell orientering.

Seksuell identitet handler om hvorvidt en person oppfatter og opplever seg som homofil, lesbisk, heterofil, bifil, skeiv eller noe annet.

Seksuell orientering handler om hvem vi blir forelsket i, seksuelt tiltrukket av, og ønsker å være sammen med. De vanligste seksuelle orienteringene er heterofil, homofil, bifil og lesbisk. Noen bruker også skeiv.

Skeiv er en norsk oversettelse av det engelske begrepet queer. Mange bruker «skeiv» som et synonym til LHBT. For andre er «skeiv» en identitet som utfordrer og overskrider kategoriene heterofil, lesbisk,

homofil og bifil, og som innebærer en kritikk av samfunnets heteronormativitet. Skeiv brukes også av personer som opplever at de ikke passer inn i samfunnets inndeling av mennesker i to kjønn.

Surrogati er når en kvinne blir gravid og bærer fram et barn som etter fødselen skal overleveres til andre, som skal være de sosiale og juridiske foreldre til barnet.

Tokjønnsmodellen er en vanlig forståelse av kjønn som to motsatte og gjensidig utelukkende kategorier: «mann» og «kvinne». Forskjellene mellom menn og kvinner sees her på som biologiske og er knyttet til reproduksjon, dermed blir heteroseksualitet sentralt i denne måten å forstå kjønn på. Tokjønnsmodellen står i motsetning til perspektivet kjønns-mangfold.

Transfobi er frykt for transpersoner og transidentitet. Begrepet tilsvarer det beslektede "homofobi" som du kan lese mer om på side 6.

Transperson er et paraplybegrep for personer som har et utseende eller identitet som uttrykker et annet kjønn enn det som ble registrert for dem ved fødsel. Noen transpersoner føler at de verken er menn eller kvinner og utfordrer vårt todelte kjønnssystem ved å innta plassen som et tredje kjønn, eller ved ikke å definere seg i kjønnskategorier overhodet. Å ha en transidentitet handler om en

persons selvopplevde kjønnstilørighet eller hvordan denne uttrykkes. Det sier ikke noe om personens seksualitet eller seksuelle orientering. Transpersoner kan være skeive, lesbiske, heterofile, bifile eller homofile.

Transseksualisme er en medisinsk diagnose gitt mennesker som opplever at de er et annet kjønn enn det kroppen deres tilsier. Dette innebærer at en person født med mannskropp identifiserer seg som kvinne og at en person født med kvinnekropp identifiserer seg som mann. Diagnosen er nødvendig for å få kjønnsbekreftende behandling i Norge. For å få diagnosen må man utredes, og ha sterk og vedvarende kjønnsdysfori. Behandlingen innebærer både psykoterapi, hormoner og kirurgi, med mål om at kroppen skal få et kjønnsuttrykk som samsvarer med det psykologiske kjønnnet, for så å skifte juridisk kjønn. Transseksualisme er omtrent like vanlig hos biologisk fødte menn og kvinner.

For utdypende
ordliste med flere
begreper,
se lhbt-ordlista på:

lhbt.no

DISKRIMINERINGSVERN OG PROAKTIVE PLIKTER

Den 1. januar 2014 trådte en ny lov i kraft som forbyr diskriminering på grunnlag av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Denne loven gir lhbt-personer diskrimineringsvern på alle samfunnsområder, med unntak av personlige forhold.

Dette er første gang transpersoner får diskrimineringsvern og dermed er anerkjent som en minoritet. Loven innebærer en rett til å kle seg, te seg eller identifisere seg ut fra egenopplevd kjønnsidentitet, uavhengig av biologisk kjønn, og uten å møte diskriminering. Personer med diagnosen transseksualisme som har fått kjønnsbekreftende behandling og endret juridisk kjønn, har i tillegg diskrimineringsvern i likestillingsloven.

Også før den nye loven trådte i kraft har Norge hatt diskrimineringsvern på grunnlag av seksuell orientering i straffeloven, boliglovene og arbeidsmiljøloven. Den nye loven gir lesbiske, homofile og bifile et generelt diskrimineringsvern på alle samfunnsområder.

AKTIVITETS- OG REDEGJØRELSESPLIKTEN (ARP)

Den nye loven pålegger offentlige myndigheter og arbeidsgivere å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å forebygge diskriminering og sikre inkludering av lhbt-personer.

Det betyr at alle arbeidsgivere og tjenesteytere trenger kompetanse på lhbt-feltet for å følge opp disse pliktene. Med den nye loven skal likestillings- og inkluderingsarbeidet inkludere seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk på lik linje med kjønn, etnisitet og funksjonsevne.¹

Som arbeidsgivere skal offentlige virksomheter, og private virksomheter med mer enn 50 ansatte, rapportere i årsberetningen på hvilke tiltak de har igangsatt som arbeidsgivere.

¹ Likestillingsloven (kjønn), diskrimineringsloven (etnisitet, religion mv.) og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (funksjonsevne) inneholder også en aktivitets- og redegjørelsesplikt.

AKTIVITETSPLIKTEN

Gjennom aktivitetsplikten er arbeidsgivere pålagt å finne ut om det man gjør, eller har planer om å gjøre, får andre virkninger for lhbt-personer, sammenliknet med personer som ikke tilhører disse gruppene. Aktivitetsplikten gjelder for følgende personalpolitiske områder:

- REKRUTTERING
- LØNNS- OG ARBEIDSVILKÅR
- FORFREMMEELSE
- UTVIKLINGSMULIGHETER
- BESKYTTELSE MOT TRAKASSERING

I tillegg er det viktig å jobbe med inkludering generelt. Under er noen eksempler på tiltak som kan iverksettes for å følge opp aktivitetsplikten:

GENERELT:

Inkludere bilder av lhbt-personer i virksomhetens utadrettede kommunikasjon (som informasjonsbrosjyrer, nettsider og annonseringer).

SOM ARBEIDSGIVER:

- Ha klare rutiner/planer for hvordan arbeidsplassen vil håndtere en situasjon hvor en ansatt gjennomgår kjønnsbekreftende behandling.
- Tilrettelegge for at ansatte tør å være åpne om seksuell orientering uten frykt for negative konsekvenser. Dette kan blant annet oppnås ved å gjøre det kjent for alle ansatte at homofobi og trakassering ikke er akseptabelt og at det vil få konsekvenser.

SOM TJENESTEYTER:

- Gå gjennom undervisningsopplegg og pensum i skolen for å sikre at undervisningen ikke er heteronormativ.
- Skape bevissthet rundt at ikke alle pasienter er heterofile, og hvilke utfordringer det kan innebære å være lesbisk, homofil, bifil eller transperson i møte med helsevesenet.

EKSEMPLENE ER HENTET FRA FØLGENDE PUBLIKASJONER:

Like muligheter for alle i arbeidslivet (LDO)³⁵

Ta det ikke for gitt at pasienten er heterofil (LLH, Rosa kompetanse)⁴⁷

En hbt-handbok för företagare (Företagarna)¹⁹

Arbeidstakere som skifter kjønnsuttrykk (LO)³³

Seksualitet i skolen: perspektiver på undervisning⁵⁰

Å LEVE SOM LHBT

Hvordan er det å leve som homofil, bifil, lesbisk eller transperson (lhbt-person) i Norge i dag? Forskningsrapporter forteller om bedre levekår for lesbiske og homofile i dag enn for ti og tjue år siden, og holdningene overfor lhbt-personer blir stadig mer positive. Likevel vet vi at det for mange fortsatt byr på utfordringer å være LHBT. Fremdeles er det lhbt-personer som føler de må skjule sin identitet, levekårene er på flere områder gjennomsnittlig dårligere, og selvmordstallene er bekymringsfulle.

Å være annerledes enn flertallet kan påvirke en persons levekår og livskvalitet på forskjellige måter. Det ligger styrke i å måtte ha tenkt gjennom hvem man er, og det å ha et annet ståsted enn flertallet kan være en ressurs. Samtidig er det fortsatt slik at det å tilhøre en minoritet kan føre til usynliggjøring, forskjellsbehandling og diskriminering.

En stor norsk levekårsundersøkelse viser at likhetene mellom heterofile og ikke-heterofile er større enn forskjellene, og at de aller fleste lhb-personer opplever sin seksuelle orientering som berikende.⁴ Likevel viser en betydelig andel lesbiske, homofile og bifile tegn til marginalisering i form av større helseproblemer, mindre tilfredshet med livet, flere negative erfaringer på arbeidsplass og studiested, og mindre åpenhet om sin seksuelle orientering. Det er imidlertid store forskjeller mellom gruppene: Lesbiske kommer gjennomgående bedre ut i levekårsundersøkelser, på noen områder bedre enn heterofile kvinner, mens utfordringene er større for bifile.⁴ Bifile skiller seg negativt ut når det gjelder blant annet åpenhet på arbeidsplassen, psykisk helse, selvmordsforsøk, ensomhet, og tilfredshet

med livet. Også blant homofile og lesbiske er andelen som har forsøkt å ta sitt eget liv mer enn dobbelt så høy som blant heterofile. Større grad av psykisk uhelse gjelder for alle gruppene med ikke-heterofil orientering,⁴² og da i særlig grad for unge under 30 år.

Vi har ikke representative undersøkelser som sier noe om transpersoners levkår i Norge, men vi vet at mange i denne gruppen har betydelige utfordringer. I intervjuer forteller transpersoner om psykiske problemer, blant annet knyttet til det å leve skjult, og flere opplever at de ikke får den hjelpen de trenger i helsevesenet. Det finnes generelt lite kunnskap i samfunnet om hva det vil si å ha en kjønnsidentitetstematikk.⁵⁵ En positiv tendens er at stadig flere transpersoner velger åpenhet.

NÅR «ALLE» ER HETEROFILE

Å ta for gitt at alle du møter er heterofile, og at alle passer inn i båsene «mann» eller «kvinne», kalles heteronormativitet. Normen er altså å være slik som majoriteten: heterofil og ciskjønnnet mann eller kvinne. Strukturer i samfunnet er også heteronormative.^{3, 7 26} Dette kan for eksempel gjenspeiles i fagplaner i skolen, behandlingen i helsevesenet, og offentlige skjemaer.^{13 49, 55} De heteronormative strukturene blir tydeligst for de som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Derfor har lhbt-organisasjonene som regel et normkritisk ståsted for å peke på at samfunnsstrukturene og de fastlagte kategoriene ikke inkluderer alle.

Det er ikke lenge siden det å være LHBT var definert som sykdom, og forbundet med skam og tabu. For noen tiår tilbake var homofili kriminalisert, og først i 2010 tok Norge bort sykdomsdiagnosen transvestisme. I dag er det et fåtall i den norske befolkningen som har negative holdninger til lhbt-personer, men fremdeles uttrykker mellom ti og tjue prosent tydelig skepsis til lesbiske, homofile, bifile og transpersoner i følge den nyeste holdningsundersøkelsen.⁴ Menn er mer negative enn kvinner, og en større andel er negative til bifile og transpersoner. «Homo» er et av de vanligste skjellsordene,⁵¹ og i enkelte miljøer kan det å være homofil

eller transperson være et så sterkt brudd på normen at det fører til utestengning, vold eller andre sanksjoner.^{48, 54, 55} Homofobi og transfobi er de mest negative utslagene av heteronormativitet. Med samfunnets holdninger og fobier som bakteppe kan det å være «stolt og homo» eller åpen transperson kreve stor styrke.

MINORITETSSTRESS OG INTERNALISERT HOMOFABI

Å bryte med heteronormene kan medføre en følelse av ikke å passe inn. Om man skal fortelle at man er homo eller la være er valgt man må ta hver eneste dag. Forskning viser at de som er skjult på arbeidsplassen^{4, 10} og for familien^{53, 55} har dårligere psykisk og fysisk helse og trives dårligere på jobben og skolen.

Å holde sin lhbt-identitet skjult gir både mellommenneskelige og psykiske omkostninger, såkalt minoritetsstress.⁴ Dette er den tilleggsbelastningen individer fra stigmatiserte grupper utsettes for på grunn av sin minoritetsposisjon.¹³ Fremdeles er det mange som har ubehagelige opplevelser med å stå fram, og andre lever skjult i frykt for negative reaksjoner.⁴ Likevel kan belastningen med å skjule seg ofte være større enn kostnaden ved å stå fram. Transpersoner forteller at livet tross alt ble lettere da de sto frem som det kjønn de selv opplever seg som.⁵⁵ Åpenhet kan gjøre at flere kjenner lhbt-personer og dermed blir mindre fordomsfulle.

For noen kan minoritetsstresset også handle om internalisert homofobi/transfobi. Det vil si at den enkelte tar inn over seg andres negative holdninger til lhbt-personer, og sliter med å godta sin annerledeshet så mye at de føler avsky for eller benekter sine homofile følelser eller sin kjønnsstilhørighet. Dette kan også skje med barn og unge som vokser opp i homopositive miljøer: Selv om det å være annerledes er greit, så vil man ikke være annerledes.

HOLDNINGER OG ÅPENHET

Andres fordommer og holdninger er en viktig faktor som påvirker levekårene for lhbt-personer. To omfattende undersøkelser om holdninger til LHBT

de siste årene viser at et betydelig flertall, både blant kvinner og menn, uttrykker positive holdninger til lhbt-personer.^{4, 5} Kvinners holdninger er mer positive enn menns. Samtidig ser vi en utvikling hvor norske menn beveger seg mot større aksept for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Selv om de fleste oppgir å behandle alle likt, viser holdningsundersøkelsene likevel at mange er negative til at kjærestepar av samme kjønn, eller transpersoner, leier hverandre eller kysser. Det er større andeler, og flest blant menn, med negative holdninger til bifile. Et mindretall har også negativ atferd overfor lesbiske kvinner og homofile menn. Den vanligste formen for negativ atferd er vitsing, men så mange som en av seks menn har flyttet seg lenger unna en homofil mann for å skape avstand. Omtrent like mange sier at de grøsser når de tenker på en transperson.⁴

Transpersoner selv forteller at de opplever lav toleranse for «forstyrrende» kjønnsuttrykk på arbeidsplassen, på skolen, i helsesektoren og andre offentlige institusjoner, i det offentlige rom, i nære relasjoner og innad i familien.⁵⁵

Foto: LHBT-senteret

TRANSPERSONER

- Transpersoner er en sammensatt gruppe. Å være transperson kan innebære alt fra å kle seg i et annet kjønnsuttrykk av og til, eller å leve hele tiden i et annet kjønnsuttrykk enn sitt biologiske, til å oppfatte seg som «et tredje kjønn» som verken er mann eller kvinne, eller å nekte å definere seg i noen kjønnskategori overhodet.
- Også personer som har diagnosen «transseksualisme» og som søker kjønnsbekreftende behandling kan regnes til gruppen transpersoner. Kvinner og menn som har vært gjennom en kjønnsbekreftende behandling, og fått nytt juridisk kjønn, skal behandles som det kjønn de nå er.
- Det er ingen som vet hvor mange transpersoner som finnes i Norge, men et anslag er minst 19.000-20.000 personer.⁵⁵ Det er store forskjeller i helsetilbudet til de som har fått diagnosen «transseksualisme» kontra transpersoner som ikke har diagnosen. Transpersoner uten diagnose opplever manglende helsetilbud.⁵⁵
- For å få nytt juridisk kjønn i Norge må man først ha fått diagnosen transseksualisme, leve en periode i sitt ønskede kjønn, og deretter gjennomgå hormonbehandling og fjerning av bryst/konstruere nye bryster, kjønnsorgankirurgi og sterilisering. Denne prosessen kan ta fra 5-8 år.³⁹
- Mer enn 500 personer har siden 1963 fått kjønnsbekreftende behandling i Norge. Hvert år henvises ca 110-130 personer til utredning for transseksualisme, en fjerdedel av disse får diagnosen transseksualisme og ca 15-20 blir operert.!!

ⁱⁱ Les mer på pasient- og brukerorganisasjonen Harry Benjamin ressurscenter sine nettsider: <http://www.hbrs.no/>

BARN OG FAMILIE

Følelsen av å være annerledes er en utfordring for mange barn som vokser opp til å definere seg som ikke-heterofile eller transpersoner. Flere av disse barna er også spesielt utsatte for mobbing. Hvordan kan vi legge til rette for at de utvikler en trygg identitet til tross for at de er annerledes enn flertallet?

I dag er det mer åpenhet rundt seksuell orientering og kjønnsidentitet enn tidligere, og det finnes flere synlige forbilder for lhbt-personer. Barns familier blir mer mangfoldige, og flere har foreldre som er åpne lesbiske, homofile, bifile eller transpersoner. En del oppvekstinstitusjoner har imidlertid utfordringer knyttet til manglende kompetanse i å skape rom for mangfold når det gjelder kjønn, identitet og kjønnsuttrykk i barndommen.⁵⁰

55

LHBT I ET BARNDOMSPERSPEKTIV

Å finne gode begreper kan være vanskelig når vi snakker om temaene seksuell orientering og kjønnsidentitet relatert til barn. Dette henger sammen med at det er problematisk å definere barns seksualitet eller kjønnsidentitet. Det viktigste er at barn får prøve ut, leke og være seg selv uten å oppleve å få merkelapper, negative reaksjoner eller sanksjoner fra omgivelsene. Et begrep som kan brukes for å skape et slikt handlingsrom, er kjønns mangfold. Uten å kategorisere barn som homofile, lesbiske, bifile, heterofile eller transpersoner, kan begrepet kjønns mangfold minne om betydningen av at barn skal få være forskjellige.

Kommersielle produkter bidrar til et tydelig skille mellom gutte- og jenteleker, - klær og - aktiviteter. Produktutviklerne spiller på kjønnsstereotyper for

Foto: OREDIA/BULLS

I boka **Gay Kids** forteller voksne lhb-personer om sin barndom. Fortellingene viser et mangfold hvor noen visste at de var tiltrukket av samme kjønn tidlig i barndommen, mens andre ikke tenkte på dette før i puberteten eller enda senere i livet. Enkelte skjønnte ikke selv at de var lhb-personer fordi de ikke passet inn i stereotypien om homofile menn eller lesbiske kvinner.¹⁴

Også for transpersoner er erfaringene forskjellige. Enkelte føler at kroppslig kjønn ikke stemmer med egenopplevd kjønn allerede i 3-års alder. Andre kan ha en mindre opplevelse av annerledeshet, og klarer ikke å sette ord på eller forstå dette før de blir voksne.⁵⁵

å selge mer, og dette bidrar til å gi trange rammer for barn til å uttrykke seg på tvers av hva som forventes av dem som gutt eller jente. Hvis kroppslig kjønn ikke stemmer med kjønnsidentiteten, vil barnet gjerne uttrykke seg ut fra den kjønnsidentiteten de identifiserer seg med. Dette kan føre til at de mottar negative reaksjoner fra omgivelsene.^{29, 55} Disse tilbakemeldingene kan føre til at barna utvikler skamfølelse og redsel, noe som igjen kan føre til at de skjuler sin selvopplevde kjønnsidentitet for å unngå mobbing og utestenging.⁵⁵

Også heterofile og cispersoner kan ha følt seg annerledes i oppveksten når gjelder tiltrekning, kjønnsidentitet, eller å passe inn i kjønnsroller. Gutter møter raskt reaksjoner når de beveger seg over på aktiviteter eller kjønnsuttrykk som oppfattes som feminine, mens det som regel er mer uproblematisk for jenter å være «guttejente».^{29, 55} Å skape rom for kjønns mangfold er imidlertid et gode for alle barn, ikke bare de mest utsatte. Det gir rom til å prøve ut forskjellige sider av seg selv, og bidrar til romslighet når det gjelder forskjellighet og mangfold hos andre.

MANGFOLDIGE FAMILIER

Etter innføringen av felles ekteskapslov i 2009 kan to av samme kjønn inngå ekteskap på lik linje med to av motsatt kjønn. Adopsjonsloven gir ektepar av samme kjønn mulighet til å bli vurdert som adoptivforeldre, og både likekjønnede par og enslige kan bli fosterforeldre i Norge. I bioteknologiloven åpnes det også for at lesbiske par kan benytte assistert befruktning. For at kvinnen som ikke føder barnet skal få juridisk status som medmor, må assistert befruktning og donor benyttes. Surrogati er ikke lov i Norge, men noen homofile par som ønsker barn reiser til utlandet for å få barn på denne måten.

Ut fra den internasjonale kunnskapen som foreligger ser det ut til å være få forskjeller mellom barn med likekjønnsforeldre og barn som ikke har det når det gjelder mental helse, sosial fungering, skoleprestasjon og mobbing. Internasjonal forskning viser en tendens til at barn med to mødre kommer noe bedre ut enn andre barn. Dette ser først og fremst ut til å ha sammenheng med foreldrenes kjønn og at det er en ressurs å ha to mødre, mer enn foreldrenes seksuelle orientering.

HVA VET VI?

- Barndomserfaringer fra mennesker med kjønnsidentitetstematikk viser at det å bryte med normer for kjønn ofte fører til sanksjoner, både fra foreldre, lærere og jevnaldrende.⁵⁵
- Unge voksne transpersoner forteller om fravær av kunnskap om hva det vil si å være transperson blant voksenpersonene de forholdt seg til i barndommen. Videre opplevde de at det å ha en alternativ kjønnsidentitet ofte ble tolket av omgivelsene som at de var lesbiske eller homofile.⁵⁵
- En undersøkelse blant ungdom i Oslo viste at ikke-heterofil ungdom i langt større grad enn heterofil ungdom har mottatt hjelp fra barnevernstjenesten.⁵³
- Både morskap og farskap kan praktiseres og utøves på en rekke ulike måter. Likekjønnede foreldre bidrar til å gi begrepet «familie» nytt innhold.⁵²
- Det har de siste årene vært en kraftig økning i andelen likekjønnede par som får barn. I perioden 1993-2001 hadde seks prosent av likekjønnede par felles barn, mot 18 prosent i perioden 2002-2011. Antall homofile og lesbiske som får barn er økende. Det er i første rekke kvinnepar som har felles barn.¹
- Det finnes lite kunnskap om barn som lever med lhbt-foreldre. I den grad det finnes kunnskap er denne først og fremst om barn som lever i familier med to mødre.²⁰
- Det viktigste er hva slags omsorgs- og utviklingsbetingelser foreldrene tilbyr barna, ikke hvilken seksuell orientering eller kjønnsidentitet de har.²⁰

FRITID OG IDRETT

Det ser ut til å være liten forskjell mellom lhb-personer og heterofile når det gjelder hva de gjør og hvor aktive de er i fritiden. Vi vet imidlertid ikke så mye om hvordan lhb-personer opplever fritiden.

Den nyeste undersøkelsen om lesbiske, homofile og bifiles levekår viser ingen vesentlig forskjell mellom heterofile og lhb-personer med hensyn til fritid.⁴ Seksuell orientering ser ikke ut til å ha noen innvirkning hverken på mosjon, trening, sport eller friluftsliv. Disse funnene strider imot tidligere forskning som finner lavere grad av fysisk aktivitet blant lhb-personer. Enkelte forskjeller ble imidlertid avdekket, blant annet knyttet til musikk, kulturliv og organisasjonstilhørighet. Undersøkelsen kan imidlertid ikke forklare hvorfor disse forskjellene finnes.⁴

TRANSPERSONER OG FRITID: FELLESSKAP OG BARRIERER

I intervjuer med transpersoner går det frem at fritidsaktiviteter kan være et fristed.⁵⁵ Spesielt i oppveksten kan ulike fritidsaktiviteter gi rom til å velge arenaer hvor kjønnsnormer ikke står så sterkt. Det å for eksempel kunne hevde seg i musikk eller idrett, eller å kunne bruke samme drakt som alle andre i lagidrett, kan gi et frirom som ikke finnes i skolehverdagen. På den andre siden kan enkelte fritidsarenaer være mindre tilgjengelige for transpersoner som har et tvetydig kjønnsuttrykk og for transpersoner som gjennomgår kjønnsbekreftende behandling. Bading, svømming og aktiviteter som innebærer bruk av garderober, samt offentlige steder hvor det bare finnes dame- og herretoiletter, kan være problematisk for en del transpersoner.

***Jeg ble ertet da jeg var liten fordi jeg var liten, så jentete ut /.../ Men jeg drev med musikk, og det gjorde at jeg kunne heve meg over alle de der sure kommentarene. Jeg klarte å heve meg over det og komme meg gjennom det.*⁵⁵**

FRA INTERVJU MED TRANSPERSON

MOT HOMOHEITS I IDRETTE

I organisert idrett har lhbt-tematikk lenge vært usynlig.^{17,41} Flere har også påpekt at idretten har vært en homofob arena, og få idrettsutøvere som definerer seg som LHBT har stått frem.^{17,18}

Idrettsforeninger har imidlertid de siste årene tatt på alvor at usynliggjøring og homohets kan føre til at lhbt-personer opplever det som utrygt å stå frem, og kanskje også slutter i idretten.⁴¹ De siste årene har blant annet Norges Idrettsforbund, Norges fotballforbund og Norges basketballforbund tatt aktivt tak i tematikken.^{40,41}

IDRETTSFORBUNDETS ARBEID MOT HOMOHEITS⁴¹

- Trenerne skal ta opp tematikken og tydeliggjøre en åpenhet om at ikke alle er heterofile. Alle ledere sier til laget sitt at alle er hjertelig velkomne på laget, uavhengig av om man er «hvit eller svart, homo eller hetero».
- Det er nulltoleranse for bruk av homorelaterte skjellsord, dette er et tema som blir tatt opp i trener- og lederutdanninger.
- Når du hører ord som "homo", "homse", "lesbe", "soper" eller lignende, ta tak i det med en gang. Spør: "Hva mente du med det"? Vær tydelig på at homo som skjellsord ikke blir akseptert i klubbsammenheng. Gjør dette helt uavhengig av om du kjenner til at det er lhbt-personer på laget.

GOD PRAKSIS

Det finnes mange fritidstilbud som retter seg mot lhbt-personer. De fleste tilbudene er i de større byene og flere er organisert av LLH. Noen eksempler er:

Homofonien Kor, Rabalder Håndball, Lesbisk Turlag, Fjellgruppa for menn som liker menn som liker fjellet, damegruppa Gudrun, Ressursgruppen for Transpersoner, Åpen Kirkegruppe, Queer Cinema, Skeivt Studentlag, kulturgruppa Lesber i dagslys, Bamseklubben, Sommertreff for transpersoner på Stensveen ressurscenter, caféen Don't tell Mama, Kvinnekvelder, Queer Tango og Regnbuefamilier.

- Idretten er en av de siste kjønnsinndelte sosiale arenaene, noe som kan bidra til overdrevent fokus på kjønn, seksualitet og kropp.^{17, 34}
- Det er tydelige kjønnsforskjeller med hensyn til hvem som velger å stå frem som ikke-heterofil. Mens flere kvinner i toppidrett har vært åpne om sin lesbiske/bifile orientering, har svært få mannlige toppidrettsutøvere stått fram som homofile eller bifile.¹⁷
- Det har tradisjonelt vært et strengt syn på maskulinitet i idretten, noe som har forsterket stereotype oppfatninger og skapt barrierer for å stå frem som homofil.^{17, 34, 40}
- Garderoben et sted hvor mange har opplevd homohets og homo-relaterte skjellsord.^{17, 34}
- Unge fotballspillere forteller at de har gode erfaringer med å komme ut. Selv om få toppidrettsutøvere står frem, ser det altså likevel ut til at den yngre generasjonen har andre holdninger og mer åpenhet.⁴¹
- Sammenlignet med heterofile, er det en større andel lesbiske som deltar i kor, band eller korps, mens en større andel homofile og bifile menn går på kafe, i teater og på museum. Bifile kvinner er de som er mest aktive i fagforening og politisk arbeid.⁴
- Kun et mindretall av lhb-personer er med i en lhbt-organisasjon.⁴

SKOLE OG UTDANNING

De fleste oppdager sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet i løpet av skoletiden. Både grunnskole og videregående skole blir derfor viktige arenaer for identitetsarbeid. Om elevene velger å være åpne om sine følelser eller identitet er selvsagt opp til den enkelte. Men det er opp til den som er ansatt i skolen å bidra til at det føles greit å være seg selv.

«Homo» er et av de vanligste skjellsordene i skolen. Skolen er også en arena der lhbt-elever kan oppleve utestenging, homofobisk erting og seksuell trakassering. Bifile og homofile og de med et utypisk kjønnsuttrykk blir mobbet mer enn heterofile.^{46,25} En spesielt sårbar gruppe er unge skeive med minoritetsbakgrunn. Hvordan kan lærere og lærebøker bidra til å speile mangfold og til at alle elever kan bygge en trygg identitet og legge grunnlag for et godt og sikkert seksualliv?

HETERONORMATIV UNDERVISNING

Å være en inkluderende voksen handler om å bruke et åpent språk og bidra til positiv synliggjøring. Det krever gjerne en økt bevissthet for å unngå å snakke om homofile og transpersoner som «de andre». Et første steg er å ikke ta for gitt at elevene i klassen er heterofile og cispersoner. Videre vil en lærer som bevisst snakker om seksuell orientering og kjønnsidentitet på en positiv måte, både i faglige og sosiale sammenhenger, kunne gjøre en forskjell for den enkelte elev som ikke passer inn i den heterofile normen. Forskning viser at mange ikke er åpne om seksuell orientering på arbeidsplassen.⁴ Unge skeive trenger gode rollemodeller. En åpen lærer kan bidra til å motvirke mobbing.

Foto: OREDIA/BULLS

LHBT-PERSPEKTIV I UNDERVISNINGEN

Læreplanene er klare på at et mangfold av seksuelle orienteringer og kjønnsuttrykk skal inkluderes i både samfunnsfag, naturfag, RLE og til dels historie. Lhbt-perspektiver er imidlertid ofte fraværende eller mangelfulle, både i lærebøker og i den faktiske undervisningen.^{49,50} Eksempler på en inkluderende undervisning kan være å bruke to pappaer i et praktisk regnestykke fra familiehverdagen, at norskstiloppgaven kan være å skrive i et kjønnsnøytralt språk, eller at et bilde av en transperson kan illustrere kjønnsroller. Lhbt-tematikk kan også være en del av undervisningen i historie, kultur og litteratur.

Mange skoler bruker undervisningsprogrammet «Uke Sex» som er lhbt-inkluderende. I 2013 var mer enn 54 000 elever på 7.-10. klassetrinn med på dette. Det finnes flere omreisende undervisningsopplegg som bidrar til kunnskap om LHBT: Restart (Skeiv Ungdom), MSO (Medisinerstudentenes seksuelle opplysning), Skeiv Verden, Seksualitet og samfunn (i Oslo) og prosjektet «Seksuell helse og trakassering» (i Sør-Trøndelag). Rosa kompetanse (LLH), Foreningen for transpersoner og Harry Benjamin Ressurssenter gir lærere undervisning om lhbt-perspektiv og kjønnsidentitet.

Undervisning:

- Lærere har gjerne de beste intensjoner om inkluderende undervisning, men mangler ofte fagkompetanse om seksualitet og hvordan undervisningen kan gjøres lhbt-inkluderende. Homofile blir ofte snakket om som «de andre». ⁵⁰
- Fagplanene inkluderer ulike familiekonstellasjoner og seksuelle orienteringer, men dette er ofte ikke med i lærebøkene. ⁴⁹
- Seksuell orientering tas opp i tilknytning til identitet og vanskelige følelser i lærebøkene, men er fraværende i seksualundervisningen. Temaer knyttet til kropp, seksualitet og sex er knyttet til heterofil praksis, med «befruktningen» som rammefortelling. ⁴⁹
- Lærebøkene tar i liten grad opp transtematikk i forbindelse med fagplanenes kunnskapsmål om kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. ⁴⁹

Identitetsutvikling:

- Mens kun 1-2 prosent av unge selv definerer seg som homofile, bifile eller lesbiske, har 25 prosent av jentene og 10 prosent av guttene seksuelle erfaringer og/eller drømmer om noen av samme kjønn. ⁴⁴ Erfaringer med homoseksualitet trenger ikke ha betydning for identitetsutviklingen. ²⁴
- Bifile og homofile elever er betydelig mer plaget av psykiske problemer som depresjon og angst, sammenlignet med heterofile. ⁴⁶
- Transpersoner opplever pubertetstiden som svært vanskelig, både på grunn av omgivelsenes forventninger til at de skal leve opp til tokjønnsmodellen, og fordi vanskelige spørsmål om egen identitet melder seg med full styrke. ⁵⁵

Mobbing:

- Homorelaterte skjellsord er vanlig i skolen. I en studie kom det frem at 44 prosent av guttene hadde blitt kalt «homo» siste året.¹¹
- Å bruke begrepet «homo» som skjellsord i skolen, handler ikke nødvendigvis om homoseksualitet, men er gjerne knyttet til at en gutt oppfattes som «femi». «Homo» som skjellsord handler med andre ord ofte om kjønnsuttrykk, og ikke seksuell orientering.⁵⁰
- Bifile og homofile elever blir mobbet i langt større grad enn heterofile. Andelen ungdom i 10. klasse som blir mobbet to til tre ganger i måneden eller oftere er 7 prosent for heterofile, 15 prosent for bifile og 35 prosent for homofile og lesbiske.⁴⁶ Mobbing her omfatter «ansikt til ansikt», via mobiltelefon eller internett.
- De elevene som oppgir at de er homofile eller bifile, er også de som i størst grad mobber selv.⁴⁶
- Transpersoner forteller at de som skoleelever opplevde to valg: enten å skjule sin kjønnsidentitet, eller en skolehverdag preget av mobbing, trakassering og vold.⁵⁵
- En av fire homofile studenter rapporterer om trakassering fra lærer i løpet av det siste året. Det er mer enn tre ganger så ofte som heterofile mannlige studenter. Over dobbelt så mange homofile som heterofile menn opplever trakassering fra medstudenter (37 prosent mot 16 prosent).⁴

HOMO I LÆRERPLANEN

Homoseksualitet ble første gang nevnt i norske lærerplaner i 1974: «uvanlige seksuelle ytringer, som homoseksualitet og ekshibisjonisme skal omtales kort». I 1987: «alle elevene skal lære om homofili og heterofili i samlivslære». Ifølge Kunnskapsløftet (2006, revidert 2013) er noen av kompetansemålene innenfor naturfag, RLE og samfunnsfag at elever skal kunne:

- **Etter 4. årstrinn:** «samtale om variasjoner i familieformer»
- **Etter 7. årstrinn:** «samtale om ulike kjønnsidentitet og variasjon i seksuell orientering», «samtale om variasjon i seksuell orientering i tilknytning til kjærlighet, samliv og familie»
- **Etter 10. årstrinn:** «drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, ulike seksuelle orientering, kjønnsidentitet», «reflektere over etiske spørsmål knyttet til mellommenneskelige relasjoner, familie og venner, samliv, heterofili og homofili» og «drøfte forholdet mellom kjærlighet og seksualitet i lys av kulturelle normer».

(hentet fra Utdanningsdirektoratet.no)

ARBEIDSLIV

Arbeidsgivere har plikt til å legge til rette for at lhbt-personer skal oppleve arbeidsplassen som inkluderende. Men hva er egentlig utfordringene til gruppene, og hvordan kan man jobbe aktivt for å skape en lhbt-inkluderende arbeidsplass?

Arbeidslivet er en viktig arena for personers levekår, ettersom det gir tilgang til økonomiske ressurser, faglig utvikling og deltagelse på sosiale arenaer. Ved å ta noen bevisste grep kan man som arbeidsgiver sørge for at denne arenaen er like tilgjengelig for alle uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.

EN ARBEIDSPASS HVOR MAN KAN VÆRE SEG SELV?

«Hvorfor er det så viktig med åpenhet? Jeg bryr meg ikke om hva folk gjør i senga» er en vanlig kommentar. Hva man gjør i senga er imidlertid bare en liten del av ens seksuelle identitet. Det å være åpen gjør også at man kan fortelle at man var på hytta med partneren sin i helga eller dele andre hverdagslige hendelser fra livet sitt. Negative holdninger, ubetenksomme kommentarer og homovitsing kan gjøre det vanskeligere å stå frem med en ikke-heterofil orientering på jobben.

Å ha et lhbt-perspektiv i arbeidslivet handler om å sikre at arbeidsplassen er inkluderende for alle. Som arbeidsgiver kan man ta et standpunkt og innføre nulltoleranse for trakassering, hatefulle ytringer og nedsettende vitsing, og jobbe for å gjøre arbeidsplassen til et trygt sted hvor man kan være seg selv uten å måtte skjule sin identitet for kolleger, kunder og klienter.³⁵

For transpersoner er det spesielt viktig å ha ledelsen i ryggen for å kunne vise sin identitet.⁵⁵ Tydelige signaler og støtte fra ledelsen, også ovenfor kunder og klienter, kan bidra til at transpersoner kan komme ut på arbeidsplassen. Enkelte fysiske tilrettelegginger, som tilpasset garderobeløsning der det er aktuelt, vil bidra ytterligere til å lette overgangen.³³

Å ha et lhbt-perspektiv i arbeidslivet handler dessuten om at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner ikke diskrimineres i ansettelsesprosesser og karriereløp. Det er forsket lite på dette i Norge, men internasjonal forskning viser at diskriminering i ansettelsesprosessen er et problem.²

Det skapes troverdighet når tiltakene på mikronivå gjenspeiles i bedriftens strukturelle rammeverk. Har man tenkt på at alle ikke er heterofile og at kjønn kan være mer enn mann og kvinne? På en reelt inkluderende arbeidsplass er lhbt-perspektivet også integrert på et overordnet nivå, og inkludert i blant annet forretningsplaner, tjenesteutvikling, medarbeiderundersøkelser og kommunikasjonsstrategier. Gjennom et åpent språk og variert bildebruk kan man oppnå stor signaleffekt som vil bidra til at arbeidsplassen oppleves som inkluderende og likeverdig.

LHBT-PERSPEKTIV SOM MARKEDSSTRATEGI?

Å ha en inkluderende profil har også fordeler utover at det bidrar til godt arbeidsmiljø og inkludering av alle ansatte. Flere virksomheter har fått opp øynene for lhbt-befolkningen som konsumentgruppe, og inkludert et lhbt-perspektiv i sine markedsstrategier for å best mulig nå gruppen.¹⁹ Som kundegruppe er lhbt-segmentet attraktivt av flere grunner. For det første er likekjønnspar oftere uten barn enn par av forskjellig kjønn, og derfor en viktig del av den såkalte "DINK"-gruppen (Dual Income, No Kids), en gruppe som anses å være særlig kjøpesterke.¹⁵

For det andre regnes lhbt-befolkningen som konsumenter som raskt tar til seg eller forkaster nye ideer og produkter, og har derfor en viktig trendsettende rolle.¹⁹ En lhbt-vennlig profil vil dessuten også appellere til lhbt-vennlige kunder som ikke selv er LHBT. «Venner og allierte» er en vesentlig kjøpegruppe i storbyer og blant unge. Virksomheter som har inkludert et lhbt-perspektiv forteller at grepene har ført til god publisitet og reklame som er verdt langt mer enn investeringene de har innebåret.¹⁹

Alle arbeidsgivere har en aktivitets- og redegjørelsesplikt på lhbt-feltet fra 2014. Dette betyr at alle arbeidsgivere skal jobbe aktivt for å forebygge diskriminering av lhbt-personer på arbeidsplassen.

(se egen informasjon om dette på s. 10-11).

FAKTA

A woman with short grey hair, wearing a blue jumpsuit, a patterned scarf, and sunglasses on her head, stands outdoors with her hand on her hip. She is smiling. In the background, there are green trees and a clear sky. A wooden signpost is visible behind her.

TIL REFLEKSJON

HVORDAN REAGERER FOLK PÅ JOBBEN HVIS:

- Sjefen kommer med sin likekjønnede partner på sommerfesten?
- Noen på jobben ønsker å bruke det motsatte kjønns uniform?
- En kvinnelig medarbeider forteller at hun skal ut i foreldrepermisjon, uten å være gravid?
- Det forekommer negative slengbemerkinger og vitsing om homofile i lunsjen?
- En kollega bytter kjønnsuttrykk fra den ene dagen til den andre?
- En kollega har bilde av en av samme kjønn på skrivebordet sitt?
- Du blir bedt om å bruke det kjønnsnøytrale pronomenet "hen" om en kollega?
- En kvinnelig kollega skiller seg fra mannen og forteller at hun har blitt sammen med en kvinne?
- Noen kommenterer at det kun er bilder av heterofamilier og cispersoner på firmaets nettsider og powerpointpresentasjoner?
- En mannlig medarbeider kommer på julebordet i kjole?

- I underkant av 80 prosent av lesbiske og homofile opplever arbeidslivet som stort sett inkluderende. Blant bifile menn og kvinner er tallene henholdsvis 49 og 66 prosent.⁴
- Ni av ti lesbiske og åtte av ti homofile er åpne for de nærmeste arbeidskollegene. Rundt sju av ti er generelt åpne på arbeidsplassen. Bifile er i vesentlig mindre grad åpne om seksuell orientering på arbeidsplassen: To av ti bifile menn og tre av ti bifile kvinner er åpne for nærmeste arbeidskolleger, og enda færre er generelt åpne.⁴
- Diskriminering i arbeidslivet fører blant annet til økt stress, dårligere fysisk og psykisk helse, redusert arbeidskapasitet og dårligere karriereutvikling.¹⁰
- Forskning tyder på at lesbiske og homofile opplever mindre diskriminering i arbeidslivet enn tidligere. Mange har positive erfaringer i arbeidsmiljøet, men det er også klare utfordringer.¹⁰
- En av ti lhb-personer har opplevd diskriminering på arbeidsplassen på grunn av sin seksuelle orientering.⁴
- Mange har opplevd en generell negativ holdning på jobben mot andre personer fordi de er lesbiske, homofile, bifile eller skeive. Blant heterofile kvinner hadde 17 prosent opplevd dette, blant heterofile menn 26 prosent, blant homofile menn, lesbiske og bifile kvinner 29- 30 prosent, og blant bifile menn 42 prosent.⁴
- Flere lesbiske og homofile enn bifile har opplevd diskriminering på arbeidsplassen, noe som kan sammenheng med at færre bifile er åpne om sin seksuelle orientering på jobben.⁴
- For transpersoner er arbeidslivet en vanskelig arena. De opplever mer diskriminering i arbeidslivet enn lesbiske og homofile, og flere studier viser høy grad av arbeidsledighet blant transpersoner.¹⁰

- Transpersoner forteller om til dels alvorlig diskriminering på jobben, inkludert utestenging, trakassering og å miste jobben eller viktige arbeidsoppgaver.⁵⁵
- I Norge har kun et mindretall av arbeidsplassene mangfolds- og inkluderingsplaner, noe flere i offentlig enn privat sektor. LHBT er inkludert i et fåtall av disse planene.¹⁰

Foro: Bilge Öner/bilgeoner.com

HELSE OG OMSORG

Majoriteten i lhbt-befolkningen har god helse, men andelen med dårligere helse er betydelig høyere enn i gjennomsnittsbefolkningen. For å sikre at lhbt-personer får et godt og likeverdig helsetilbud er det nødvendig at helsepersonell har god kunnskap om hvilke helseutfordringer som er spesielt fremtredende hos, eller særskilte for, gruppene.

En lege som har kjennskap til temaer som homoseksuell praksis, hiv/aids-tematikk, assistert befruktning, og kjønnsbekreftende behandling, vil oppleve å være bedre rustet i møte med lhbt-pasienter. Det er også en fordel å kjenne godt til sentrale begreper som seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, bifil, transperson, og lignende.

MANGLENDE KUNNSKAP HOS HELSEPERSONELL

Lhbt-personer rapporterer om dårligere psykisk helse enn resten av befolkningen og er overrepresenterte i selvmordsstatistikken.⁴ Som helsepersonell er det derfor viktig å være bevisste på å se den mulige sammenhengen mellom psykisk uhelse og seksuell orientering eller kjønnsidentitetstematikk hos enkeltpasienter.

Den nyeste forskningsrapporten om seksuell orientering og levekår viser at bifile, og særlig bifile kvinner, sliter på flere områder.⁴ Norsk og internasjonal forskning viser også at transpersoner rapporterer om store helseutfordringer og mangelfullt helsetilbud.^{27, 54, 55}

For å møte disse utfordringene er det behov for kompetanse om LHBT i helsesektoren. I dag opplever noen lesbiske feilaktig å få beskjed om at det ikke er nødvendig med celleprøve for å screene for livmorhalskreft, og flere transpersoner ender opp med å lære opp legen eller psykologen sin om kjønnsidentitetstematikk.^{13, 27, 55}

Også i eldreomsorgen er det nødvendig å ha bevissthet rundt seksuell orientering og kjønnsidentitet. Dagens eldre lesbiske, homofile, bifile og transpersoner vokste opp i et Norge hvor homofili var både kriminelt og en sykdomsdiagnose. I dag har vi en generasjon åpne lesbiske og homofile på vei inn i alderdommen, og man kan tenke seg at noen har brutt bånd med og kjempet mot familie, venner og kolleger i en årrekke. For mange vil sosiale nettverk være basert på venner og ikke familie. Sannsynligvis har få egne barn. Dette gir grunn til å tro at denne gruppen vil representere andre og nye problemstillinger og utfordringer for helse- og omsorgstjenestene.^{32, 36, 37, 9}

GOD KOMMUNIKASJON SKAPER TRYGGHET

Helsepersonell kan bidra til å skape trygghet for lhbt-pasienter ved å være bevisste på hvordan de kommuniserer. Å kunne være åpen om seksuell orientering og kjønnsidentitet i møte med helsevesenet er viktig, både fordi enhver har rett til å være seg selv, og fordi det kan være relevant for helsesituasjonen. Mange vegrer seg imidlertid fordi de er redde for hvordan helsepersonellet vil reagere.¹³ Dette gjelder ikke minst eldre lhbt-personer, som i noen tilfeller ender opp tilbake i skapet når de blir pleietrengende.⁸

ANBEFALINGER TIL HELSEARBEIDERE I KLINISK PRAKSIS^{13, 47}

- Være obs på at enhver ny pasient kan være noe annet enn heterofil eller cis-kjønn.
- Gjør det til en vane å bruke kjønnsnøytralt språk, for eksempel når du omtaler partner.
- Signaliser at du anerkjenner og respekterer pasientens seksuelle orientering.
- Skaff deg kjennskap til hva slags minoritetsstress lhbt-personer kan oppleve.
- Det er ikke noe i veien for å spørre om seksuell orientering eller kjønnsidentitet, så lenge man signaliserer at alle svar på spørsmålet er i orden, og man gjør det under nøytrale og trygge forhold.

Generelt

- Flertallet av lhb-personer rapporterer om god selvvurdert helse.⁴
- Lesbiske kvinner, homofile menn og bifile menn skiller seg ikke fra heterofile med hensyn til selvvurdert helse, kronisk sykdom eller fysisk funksjonsnedsettelse.⁴
- Selv om flertallet av bifile kvinner har god selvvurdert helse (66 prosent) er dette markant lavere enn hos heterofile kvinner (78 prosent). Bifile kvinner oppgir i høyere grad dårlig selvvurdert helse, mer kronisk sykdom, mer fysisk funksjonsnedsettelse og mer langtidssykmelding enn alle de andre gruppene.⁴

Psykisk helse

- Psykisk helse hos lhb-personer flest er god, som i resten av befolkningen. Samtidig er det høyere andel psykisk uhelse blant lesbiske, bifile og homofile. Bifile kvinner har høyere belastning av psykiske symptomer sammenliknet med lesbiske, som igjen har mer enn heterofile kvinner. Tilsvarende gjelder for bifile og homofile menn.⁴
- Et mindretall i alle grupper rapporterer om psykisk funksjonsnedsettelse (psykisk sykdom, skader eller lidelse som nedsetter funksjoner i dagliglivet), med noe høyere andel blant bifile, lesbiske og homofile sammenliknet med henholdsvis heterofile kvinner og menn.⁴
- Ensomhet er relativt utbredt. Hele 21 prosent av bifile kvinner oppgir at de ofte føler seg ensomme. Blant heterofile og lesbiske kvinner er tallene 14 prosent og 12 prosent. En vesentlig høyere andel bifile (16 prosent) og homofile (15 prosent) menn føler seg ofte ensomme sammenliknet med heterofile menn (7 prosent).⁴
- Bifile kvinner og menn oppgir i størst grad at de ikke har noen å snakke fortrolig med.⁴

Foto: Lotus Head/Freemages.com

INFO

Uni Helse arbeider for tiden med et forskningsprosjekt om lesbiske og bifile kvinners helse på oppdrag av LHBT-senteret i Bufdir. Forventet lansering er årsskiftet 2014/2015.

- Lhb-personer oppgir i langt større grad at de har forsøkt å begå selvmord enn heterofile. Én av åtte lesbiske, én av fem bifile kvinner og én av ti homofile og bifile menn har forsøkt å ta sitt eget liv, mot én av tjue heterofile kvinner og menn.⁴
- Transpersoner forteller at det å ikke kunne leve i tråd med selvopplevd kjønnsidentitet, fører til dårlig livskvalitet og går ut over den psykiske helsen.⁵⁵

Seksuelt overførbare infeksjoner og hiv

- Homofile menn, bifile menn og bifile kvinner har høyere forekomst av seksuelt overførbare infeksjoner enn heterofile kvinner, heterofile menn og lesbiske kvinner. Lesbiske kvinner har særlig lav forekomst (6 prosent), mens en høy andel homofile (26 prosent) menn og bifile kvinner (24 prosent) har hatt slike infeksjoner. I alle gruppene er klamydia den vanligste diagnosen.⁴
- Norge har, i likhet med resten av Vest-Europa, hatt en sterk økning i antall nysmittede med hivinfeksjon de senere årene. Den største økningen er blant menn som har sex med menn (MSM).¹²
- Det er observert en økende forekomst av andre seksuelt overførbare infeksjoner som syfilis og gonoré hos MSM.¹²

- En større undersøkelse blant MSM viser at 35 prosent aldri har testet seg for hiv. Å ikke teste seg er særlig utbredt blant yngre menn med lavere utdanning, menn som ikke er åpne om sin seksuelle orientering, menn som har mindre kunnskap om hivsmitte og hivtesting, og menn som ikke visste at hivtesting er gratis i Norge.¹²

Kvinnehelse

- Dekningsgraden for screening av livmorhalskreft i Norge i 2011 var 63,3 prosent.³⁰ Andelen lesbiske kvinner som oppgir at de følger anbefalingene angående celleprøve er lavere (47 prosent) enn for bifile (66 prosent) og heterofile kvinner (73 prosent).⁴
- Dekningsgraden for mammografi i Norge i 2011 var 75 prosent.³¹ Andelen lesbiske kvinner som oppgir at de følger anbefalingene for mammografiscreening er lavere (47 prosent) enn blant heterofile kvinner (73 prosent).⁴

Eldre

- Et økende antall eldre lesbiske og homofile vil i årene fremover forvente helse- og omsorgstjenester tilpasset deres liv og erfaringer.³⁷
- Omsorgsbehovene til dagens lesbiske og homofile eldre bør ses i sammenheng med de livene de har levd, snarere enn identiteten de har i dag. Livsstrategien de valgte i yngre år, preger alderdommen til tross for at den allmenne holdningen til homofile har endret seg.³²
- Lesbiske og homofile er oftere enslige og barnløse enn heterofile, og har dermed ikke tilgang på den hjelpen og støtten som familien bidrar med. Egne barn står for omtrent halvparten av omsorgen som gis til eldre.^{37 36}
- Minoritetsstatusen kan føre til at man utvikler mestringsstrategier for å håndtere stigmatisering gjennom et langt liv, og dette kan bli en ressurs i møte med utfordringer i alderdommen, for eksempel aldersdiskriminering.³⁷

Foto: S. Braswell/Freemages.com

I dag har alle en lovfestet rett til leve ut sin identitet og være i det kjønnsuttrykket de ønsker, også når de blir eldre og pleietrengende.

INFO

Transpersoner

- Det er store forskjeller i helsetilbudet til transpersoner med og uten diagnosen transseksualisme. Transpersoner uten diagnosen blir ekskludert fra transrelaterte offentlige helsetilbud.⁵⁵

Møte med helsevesenet

- Heteronormativitet skaper barrierer i kommunikasjonen mellom helsearbeidere og pasient. Å kunne relatere sin historie til andres historie er en del av identitetsskapingen, og det forutsetter et felles meningssystem.^{3,43}

VOLD, DISKRIMINERING OG RETTSLIG STILLING

Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner har enkelte særegne utfordringer knyttet til diskriminering og vold. For å sikre gruppens rettigheter har lhbt-personer et spesielt vern i lovverket.

VERN I LOVEN

Lovverket skal sikre alle individer de samme mulighetene og rettighetene. Enkelte grupper i samfunnet har imidlertid gjennom historien fått sine rettigheter krenket. Dette gjelder blant annet lhbt-personer. De siste årene har mye endret seg, og i dag er lhbt-personers rettigheter sikret i flere lover. Felles ekteskapslov gir likekjønnspar rett til å gifte seg og stifte familie, og lhbt-personer har hatt særskilt vern mot diskriminering i arbeidsmiljøloven og boliglovene. Fra 2014 er diskrimineringsvernet samlet i den nye diskrimineringsloven som gir et helhetlig vern mot diskriminering på grunnlag av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Loven gjelder for alle samfunnsområder med unntak av privatsfæren.

HATKRIMALITET

Også i straffeloven er lesbiske, homofile og bifile vernet mot krenkelser. Når en person blir utsatt for kriminalitet på grunn av sin seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk kalles dette hatkriminalitet. Hatkriminalitet sidestilles ofte med hatvold, men begrepet omfatter også alle andre straffbare handlinger som er motivert av fordommer mot en person eller en gruppe av personer på grunnlag av deres faktiske eller oppfattede gruppetilhørighet. Eksempler på hatkriminalitet kan være vandalisme, trusler eller trakassering. Hatkriminalitet er alvorlig både for de personene som rammes direkte, men også fordi den bidrar til å skape utrygghet og frykt i hele grupper av befolkningen.⁴⁵

VOLD I NÆRE RELASJONER

All vold mot lhbt-personer er imidlertid ikke hatvold. Det er forsket lite på vold mot lhbt-personer i Norge, men utenlandsk forskning tyder på at gruppen er spesielt utsatt blant annet når det gjelder vold i nære relasjoner, altså vold i parforhold eller fra egen familie.^{21 54}

Looverket

- Den nye diskrimineringsloven om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er den første loven som gir transpersoner diskrimineringsvern.
- Hatmotiv knyttet til seksuell orientering eller kjønnsuttrykk utgjør en skjerpande omstendighet ved straffeutmålingen for et lovbrudd.

Vold i nære relasjoner

- Funn fra ulike internasjonale studier viser gjennomgående at lhbt-personer oftere utsettes for vold i nære relasjoner enn heterofile, selv om dette ikke dreier seg om store forskjeller.²¹
- I Norge viser forskning at bifile kvinner i større grad enn andre er utsatt for vold og trusler.⁴
- Unge lhbt-personer ser ut til å være en spesielt utsatt gruppe med hensyn til vold i familien, og kan ha særskilt behov for hjelp. Flere opplever å bli avvist, kastet ut eller utsatt for fysisk eller psykisk vold fra familien. Ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn, lesbiske og homofile med samisk bakgrunn, og unge med ikke-normativ kjønnsidentitet er særlig sårbare.^{22, 55 16}

Hatkriminalitet

- I en undersøkelse blant menn som har sex med menn (MSM) oppga nesten 40 prosent at de hadde opplevd minst én type overgrep det siste året fordi noen visste, eller antok, at de var tiltrukket av menn. Overgrepene varierte fra stirring, trusler og verbale angrep til vold. Unge var mest utsatt.⁶
- 42 prosent av homofile og 33 prosent av bifile menn som oppgir å ha blitt utsatt for vold det siste året, mener at volden hadde sammenheng med deres seksuelle orientering.⁴

- Politiet har siden de begynte å registrere anmeldelser med hatkriminalt motiv i 2006 mottatt mellom 21 og 47 anmeldelser årlig som er registrert som hatkriminalitet på grunn av seksuell orientering.⁴⁵ Det antas at det er store mørketall.
- LLHs kampanje Ikke finn deg i det, som oppfordrer lhbt-personer til å melde fra om hatkriminalitet mottar 30-40 henvendelser i året. 90 prosent av disse sakene er ikke meldt til politiet.

Møtet med hjelpetjenestene

- Frykt for diskriminering og homofobi og frykt for ikke å bli tatt alvorlig hindrer en del lhbt-personer å være åpne i møte med hjelpeapparatet.²¹
- Personer i hjelpeapparatet anser ofte vold mellom to personer av samme kjønn som mindre alvorlig og troverdig, sjeldnere, og mindre sannsynlig å eskalere over tid, sammenlignet med vold mellom personer av ulikt kjønn.²¹

VIKTIGE ÅRSTALL:

1972: Straffelovens §213, som kriminaliserer homoseksualitet, oppheves. Homoseksualitet var klassifisert som en sykdomsdiagnose frem til 1977.

1993: Partnerskapsloven vedtas og trer i kraft.

1998: Lhb-personer får diskrimineringsvern i arbeidsmiljøloven.

2002: Det åpnes for stebarnsadoptsjon for lesbiske og homofile i registrert partnerskap.

2004: Lhb-personer får diskrimineringsvern i boliglovene.

2009: Felles ekteskapslov trer i kraft. Likekjønnspar får også adopsjonsprøvingsrett og lesbiske par får rett til assistert befruktning.

2014: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk trer i kraft.

SAMMENSATTE IDENTITETER

Alle mennesker har flere identiteter. Etnisk tilhørighet og funksjonsevne er noen av mange aspekter som også påvirker hvordan den enkelte lever livet som lesbisk, homofil, bifil eller transperson.

Det at en person har en sammensatt identitet betyr ikke nødvendigvis at vedkommende er dobbelt utsatt for diskriminering og har dobbelt så mange utfordringer. Derimot kan det bety både utfordringer og komplekse liv, så vel som særskilte ressurser, muligheter og styrker. En utfordring for de med flere minoritetsstatuser kan imidlertid være at hele eller deler av deres identitet usynliggjøres. Under presenteres forskning om lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn, samisk bakgrunn og nedsatt funksjonsevne.

IKKE-VESTLIGE LHBT-PERSONER I NORGE- ET SAMMENSATT BILDE

Hvordan er det å leve som lhbt-person med minoritetsbakgrunn i Norge i dag? En ny undersøkelse blant ikke-vestlige minoriteter, viser at en del lhbt-personer med minoritetsbakgrunn kan slite med å oppleve tilhørighet, og kjenner seg ensomme. Det gjelder i særlig grad de som ikke har opplevd aksept fra familien når de har fortalt om sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. De som ikke har fast partner ser også ut til å ha dårligere livskvalitet enn de med fast partner.¹⁶ Det er ulikheter mellom de ulike etniske gruppene med hensyn til stigmatisering og negative reaksjoner fra omgivelsene, noe forskerne til dels knytter til botid, altså hvor lenge de ulike innvandregruppene har bodd i Norge. Transpersoner med ikke-vestlig minoritetsbakgrunn forteller om jevnt over sterkere og mer negative sanksjoner enn lhb-personer gjør.

På få tiår har ulike former for seksuell orientering og kjønnsuttrykk gått fra å være kriminalisert og tabubelagt, til å bli områder med stadig mer åpenhet og aksept i det norske samfunnet. Parallelt med at holdningene har endret seg til mer inkludering og åpenhet i majoritetsbefolkningen, har samfunnsdebatten blant annet gått mer over til å diskutere holdninger til LHBT hos etniske og religiøse minoriteter, særlig grupper med ikke-vestlig bakgrunn.

En utfordring når lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn tematiseres, er å få frem at det er snakk om en sammensatt gruppe som representerer mange forskjellige bakgrunner og erfaringer. Det kan være problematisk at lhbt-personer med etnisk og religiøs minoritetsbakgrunn automatisk blir sett på som ofre for konservative holdninger, ekskludering og trakassering i sine opprinnelsesmiljøer. Selv om mange med en slik dobbel minoritetsstatus kan ha store utfordringer når det gjelder å komme ut og leve som de ønsker, er også dette bildet sammensatt.¹⁶

LITE OPPMERKSOMHET RUNDT SKEIVE SAMER

Samer er en urbefolkning i Norge, og er også en minoritet i det norske samfunnet. Livserfaringene til lhbt-personer med samisk bakgrunn har fått lite oppmerksomhet. Intervjuer med lesbiske og homofile samer viser imidlertid at dette er en gruppe som har opplevd avvising og diskriminering, men som samtidig er stolte av å være både samer og lesbiske eller homofile.²²

SELVLYSENDE OG USYNLIGE?

LHBT-PERSONER MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE

Å ha en annen seksuell orientering enn majoriteten samtidig som man har en funksjonsnedsettelse kan være utfordrende. Det er forsket lite på lhbt-personer med nedsatt funksjonsevne, og det er lite oppmerksomhet rundt denne gruppen i samfunnet. Taushet og usynliggjøring er store utfordringer.²³ Personer med en svært synlig funksjonsnedsettelse kan for eksempel oppleve at deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet ikke blir anerkjent av omgivelsene. Samtidig er det ikke alltid like godt tilrettelagt for at funksjonshemmede kan delta på lik linje som andre i skeive miljøer. En del skeive med funksjonsnedsettelser forteller om negativ oppmerksomhet, mobbing og diskriminering. For dem kan den doble minoritetsstatusen innebære for stor grad av synlighet, de skiller seg for mye ut, blir selvsende. For andre oppleves ikke de to identitetene som hindringer. Felles for gruppen er at de ønsker å bli sett som hele personer med et mangfold av livserfaringer.²³

Etniske minoriteter

- Mange forteller om negative reaksjoner fra familien eller de etniske miljøene de har bakgrunn fra. Hos en del ser dette ut til å være knyttet til skam- og ærestematikk. Eksempler på sanksjoner kan være psykisk press, avvising, trusler om vold og vold.¹⁶
- Flere opplever det også som vanskelig å komme inn i skeive miljøer i majoritetsbefolkningen. Der kan de oppleve både rasisme og manglende aksept for sine verdier og holdninger.¹⁶
- De som i størst grad forteller om god psykisk og fysisk helse, er de som har en aksepterende familie og/eller har en fast partner de lever med.¹⁶
- Homofile, lesbiske og bifile med muslimsk bakgrunn forteller i intervju at den doble minoritetsstatusen kan gi et forklaringsproblem både overfor det etniske opprinnelsesmiljøet, og overfor det norske homofile miljøet. I sitt eget etniske miljø opplevde informantene at kategorien homo ble oppfattet som syndig, umoralsk og ikke-islamisk. I det etnisk norske homofile miljøet anses det nesten som umulig å være både homo og muslim.³⁸

Foto: Uros Milic/FreeImages.com

- En del mennesker innvandrer til Norge på grunn av sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. For noen dreier det seg om flukt fra undertrykkelse, ekstrem vold eller tortur. Andre igjen kommer til Norge fordi de ønsker å leve i et samfunn der de opplever mer aksept og toleranse enn i hjemlandet.¹⁶
- Fram til 2012 kunne Utlendingsdirektoratet bare gi asyl på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsuttrykk for mennesker som ble forfulgt i hjemlandet – altså først og fremst lhbt-personer som var åpne og dermed sto i fare for å bli forfulgt, eller som ville blitt forfulgt hvis de ble returnert til hjemlandet. Fra 2012 har det også vært mulig å søke asyl dersom det å stå fram som homofil eller transperson i hjemlandet kan medføre forfølgelse.^{28 16}
- Lhbt-personer som har søkt asyl i Norge forteller at det var ubehagelig og vanskelig å havne på asylmottak. Dette på grunn av frykt for de andre beboerne og liten forståelse og hjelp fra de ansatte på mottaket.¹⁶

Samer

- Det er vanskelig å si sikkert hvor mange homofile og lesbiske samer som lever i Norge i dag, men det kan anslagsvis dreie seg om mellom 1000 og 1500 personer. Det samiske lesbiske og homofile miljøet i nord beskrives som lite, og det er få som lever åpent.²²
- Felles for livsfortellingene til lesbiske og homofile samer, er erfaringer med taushet om homoseksualitet, problemstillinger knyttet til identitet og det å leve i små tette samfunn, samt psykiske belastninger.²²
- Det er et viktig religiøst innslag i det å stå frem som lesbiske eller homofil same. Religionen oppfattes som hinder for frigjøring.²²
- De som har stått frem med sin seksuelle orientering beskriver det som en belastning, men en erfaring de har kommet styrket ut av og opplever som en personlig seier.²²

Nedsatt funksjonsevne

- De som har opplevd store utfordringer har erfaringer med utstøting, mobbing og fordommer. Andre igjen har opplevd taushet og usynliggjøring.²³
- Flere har opplevd et særlig dårlig møte med psykiatrien.²³
- Det ser ut til å være en kjønnsdimensjon tilstede vet at kvinnemiljøene oppleves som romsligere og mindre kroppsfokuserte enn den mannlige homofile kulturen.²³
- Døve skiller seg ut ved at de har et eget organisert lhbt-miljø.²³
- Lhbt-personer med nedsatt funksjonsevne forteller at den doble minoritetsstatusen har gitt dem erfaring og styrke i måter å takle motgang på, noe som er en ressurs i livet som kan brukes i møte med nye utfordringer.²³

SKEIV KUNST, KULTUR OG HISTORIE

Forfattere og kunstnere har i lang tid, lenge før homofili var tillatt, beskrevet skeive liv. I dag gir det mening å snakke om skeiv kunst og skeiv kultur både i Norge og internasjonalt - mangfoldige kulturuttrykk som finnes i, eller er spesifikke for, lhbt-miljøer.

Fra å måtte skjule sin identitet, og skrive og male om homofili bak dekknavn, begynner nå homofile, lesbiske, bifile og transpersoner å sette sterke spor i mainstream-kulturen: På tv hjelper homofile menn heteromenn å bli stilige, tv-serien *The L-word* åpnet opp lesbekulturen for en hel verden, Margaret Cho er en populær bifil stand-up-komiker, lesbiske Ellen DeGeneres har eget tv-show, og en transperson har vært med i *Paradise Hotel*.

I Norge er vi stolte av det homofile Fagott-koret, Tarjei Vesaas litteraturpris gikk til Tarald Stein som beskriver sin reise fra kvinne til mann gjennom sine dikt, og snart får vi en norsk Bollywood-film med homo-tema produsert av den lesbiske performance-gruppen *The Hungry Hearts*.

Synlighet er viktig for en gruppe som i mange år har vært usynliggjort. Lhbt-bevegelsen feirer skeive kulturuttrykk gjennom skeive dager og -filmfestivaler. I våre dager er det selvsagt med egne magasiner, nettsider, klubber og kunstforeninger forbeholdt en eller flere av lhbt-gruppene. Før foregikk «de skeive livene» mer i det skjulte, og minner om disse livene kan forsvinne om de ikke blir tatt vare på.

SKEIVE LIV BLIR HISTORIE

Mennesker som elsker noen av samme kjønn, og som overskrider konvensjonelle kjønnsuttrykk, har eksistert til alle tider. Men seksuelle kategorier, følelser og identiteter har blitt gitt forskjellig betydning og plass i samfunnet og i ulike kulturer.⁴ Spor etter ikke-normative seksualiteter og kjønnsuttrykk har ofte blitt sett på som noe som med fordel burde gå i historiens glemmebok og er i liten grad ivaretatt ved norske museer og arkivinstitusjoner.

Skeiv kultur er imidlertid en del av vår nasjonale kulturarv, og for å bevare denne for ettertiden bygger Universitetet i Bergen nå opp et «Skeivt arkiv». Målet er at dette arkivet skal få et nasjonalt ansvar for å finne fram til, bevare og synliggjøre mest mulig kildemateriale som kan belyse skeiv historie i Norge. Det materialet som finnes, er i liten grad systematisert eller forsket på.

INFO

Et dokumentasjonsprosjekt om skeive liv

«**Skeive historier**» er et prosjekt som ble satt i gang som en del av den store levekårsundersøkelsen «Seksuell orientering og levekår».⁴ Prosjektet samler inn skeive historier via en nettside. «Skeive historier» ønsker å ivareta variasjonen i levemåter og forståelsesmåter for alle skeive, også for dem som definerer seg utenfor lhbt-begrepet. Målet er å la historiene tale for seg selv og å legge et grunnlag for at forskere, journalister, skeive organisasjoner og allmennhet i dag og i fremtiden skal kunne forstå hva skeive liv og levekår i vår tid kan handle om. I dag er dokumentasjonsprosjektet en del av Skeivt arkiv. www.skeivtarkiv.no

Foto: Bilge Öner/bilgeoner.com

OVERSIKT OVER RELEVANTE VIRKSOMHETER OG ORGANISASJONER

Foreningen for transpersoner i Norge (FTPN) er en interesseorganisasjon for transpersoner. FTPN skal bidra til at transpersoner skal komme i kontakt med likesinnede innenfor trygge sosiale rammer.

Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS) er en pasient- og brukerorganisasjon for kvinner og menn som søker, har eller har hatt diagnosen transseksualisme, og for kjønnsopererte på Rikshospitalet. Organisasjonen har også en foreldre- og familieforening.

Helseutvalget for homofil og lesbisk helse (HU) er en organisasjon som driver helsefremmende og forebyggende arbeid overfor kvinner som har sex med kvinner (ksk) og menn som har sex med menn (msm). Organisasjonen er også kompetansesenter i homohelse.

Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH) er Norges største lhbt-organisasjon, og arbeider for likestilling og mot alle former for diskriminering av homofile, lesbiske, bifile og transpersoner. LLH har dessuten en rekke fylkes- og lokallag, samt underforeninger på sentralt og lokalt nivå.

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) gir råd og veiledning til personer som opplever diskriminering, arbeidsgivere, tjenesteytere, tillitsvalgte og andre som jobber for likestilling og mangfold og mot diskriminering. Ombudet håndhever diskrimineringsforbudene i lovverket.

Skeiv Ungdom retter seg mot ungdom under 30 år, og jobber på den ene siden rettighetspolitisk for å sikre likeverdige, juridiske rettigheter for målgruppa, og på den andre siden for å skape sosiale tilbud for skeive ungdommer over hele landet.

Skeiv Verden er et flerkulturelt nettverk for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner som jobber mot diskriminering uavhengig av etnisk og religiøs opprinnelse. Skeiv verden jobber for å skape en trygg møteplass og støttearena for lhbt-personer med etnisk minoritetsbakgrunn.

Stensveen ressurscenter er et privat foretak som tilbyr fysisk og psykisk støtte til transpersoner i en overgangsfase i livet. Senterets mål er å være en møteplass hvor transpersoner kan finne støtte og styrke til egenutvikling, og å skape et tverrfaglig nettverk på transfeltet.

REFERANSELISTE

- 1 Aarskaug, Kenneth Wiik, Ane Seierstad, og Turid Noack (2012) Divorce in norwegian same-sex marriages 1993-2011: Statistics Norway
- 2 Ahmed, Ali M., Lina Andersson, og Mads Hammarstedt (2013) 'Are Gay Men and Lesbians Discriminated against in the Hiring Process?', Southern Economic Journal: January 2013, Vol. 79, No. 3pp. 565-85.
- 3 Andersen, Normann, og Tone Hellesund (2009) 'Heteronormative consensus in the Norwegian same-sex adoption debate?', Journal of Homosexuality (56)1.
- 4 Andersen, Normann, og Kirsti Malterud (2013) Seksuell orientering og levekår Bergen: Uni Helse.
- 5 Andersen, Normann, og Hilde Slåtten (2008) Holdninger til lesbiske kvinner, homofile menn, bifile kvinner og menn og transpersoner (LHBT-personer) - En landsomfattende representativ spørreundersøkelse, 2008 Universitetet i Bergen: Avdeling for samfunnspsykologi.
- 6 Angeltvedt, Rolf , Rigmor Berg, Hans Blystad, Arnfinn Helleve, Hilde Kløvstad, Jan Roar Mietinen, Bera Ulstein Moseng, og Arild Johan Myrberg (2010) Rapport fra EMIS 2010 - Europeisk menn som har sex med menn internettundersøkelse: Norske resultater: Folkehelsinstituttet. Divisjon for smittevern.
- 7 Annfelt, Trine, Britt Andersen, og Agnes Bolsø (2008) Når heteroseksualiteten må forklare seg Trondheim: Tapir.
- 8 Antoni Møllerop, Christian (2006) Sluttrapport for prosjektet "Gammel, grå og homo" Oslo: LLH Oslo og Akershus.
- 9 Arntzen, Marion, og Kari Kahrs (2013) De unynlige kjønn: Fagbokforlaget.
- 10 Bakkeli, Vidar, og Arne Backer Grønning-sæter (2013) LHBT i arbeidslivet. En kunnskapsgjennomgang: Fafo.
- 11 Bendixen, Mons, og Leif Edward Ottesen Kennair (2008) Seksuell trakassering blant elever og ansatte i videregående skole: En resultatrapport: NTNU, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, psykologisk institutt.
- 12 Berg, Rigmor (2013) 'Predictors of never testing for HIV among a national online sample of men who have sex with men in Norway', Scandinavian Journal of Public Health, 41398 - 404.
- 13 Bjørkman, Mari, 'Lesbisk selvtilitt, lesbisk helse. Utfordringer og mestringsstrategier hos lesbiske kvinner. Universitetet i Bergen, 2012.
- 14 Chepstow-Lusty, Lill-Ann , Bera Ulstein Moseng, og Rolf Martin Angeltvedt (2008) Gay Kids. Kule barn som også finnes: Abstrakt forlag.
- 15 Clermont, Brent (2006) Companies Stand to Benefit from Pro-gay Policies Insight Business: USC Marshall School of Business.
- 16 Elgvin, Olav, Kristine Bue, og Arne Backer Grønningsæter (2013) Åpne rom, lukkede rom: LHBT i etniske minoriteter: Fafo.

- 17 Eng, Heidi (2003) 'Sporting Sexuality. Om iscenesettelse av kjønn og seksualitet i idretten', Norges idrettshøyskole, institutt for samfunnsfag.
- 18 Fasting, Kari, Trond Svela Sand, Mari Kristin Sisjord, Trine Thoresen, og Trygve Beyer Broch (2008) Likestilling og mangfold i norsk idrett: Bedre med flere på banen! Likestillings- og diskrimineringsombudet
- 19 Företagarna (2013) En hbt-andbok för företagare. Stockholm: Företagarna.
- 20 Grip Fjær, Eivind, og Elisabeth Backe-Hansen (2013) Å ha foreldre av samme kjønn - hvordan er det og hvor mange gjelder det? NOVA-rapport 9/13.
- 21 Grip Fjær, Eivind, Tonje Gundersen, og Svein Mossige (2013) 'Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners utsatthet for vold I nære relasjoner. En kunnskapsoversikt.', NOVA-rapport 5/13.
- 22 Grønningsæter, Arne Backer, og Bjørn Richard Nuland (2009) Lesbiske og homofile i Sápmi: Fafo.
- 23 Grønningsæter, Arne, og Hilde Haualand (2010) Usynlig og selvlysende. Å være lesbisk, homofil, bifile eller transperson med nedsatt funksjonsevne. Fafo
- 24 Hegna, Kristinn (2007) Homo? Betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet for selvmordsforsøk og rusmiddelbruk blant ungdom. En sosiologisk studie: Nova.
- 25 Hegna, Kristinn (2007) 'Seksuell orientering, mobbing i skolen og psykisk helse', Tidsskrift for ungdomsforskning, 2/2007.
- 26 Hellesund, Tone (2008) Identitet på liv og død: marginalitet, homoseksualitet og selvmord Oslo: Spartacus.
- 27 Hunt, Ruth, and Julie Fish (2008) Prescription for Change. Lesbian and bisexual women's health check 2008: Leicester: Stonewall.
- 28 Justis- Og Beredkapsdepartementet (2012) 'GI-07/2012 Instruks om tolkning av Utlendingsloven § 28 første ledd bokstav a - forfølgelse på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Oslo: Justis- og beredkapsdepartementet.
- 29 Kennedy, Natacha, and Mark Hellen (2010) 'Transgender Children. More than a theoretical challenge', Graduat Journal of Social Science, 7 10.
- 30 Kreftregisteret (2013) Masseundersøkelsen mot livmorhalskreft. Årsrapport 2009-2011 Oslo: Kreftregisteret.
- 31 Kreftregisteret (2012) Årsrapport Oslo: Kreftregisteret
- 32 Kristiansen, Hans Wiggo, og Bjørn Lescher-Nuland, (2013) 'Aldring, livsløp og omsorgsbehov', i Holdninger, levekår og livsløp - forskning om lesbiske, homofile og bifile, red. Arne Grønningsæter, Hans Wiggo Kristiansen and Bjørn Lescher-Nuland. side 150-67. Universitetsforlaget
- 33 Landsorganisasjonen i Norge (2012) Arbeidstakere som skifter kjønnsuttrykk. En praktisk veileder om kjønnsbekreftelse for tillitsvalgte. LO.
- 34 Larsson, Håkan (2003) Idrottens genus. En forskningsgennomgang Lärarhögskolan i Stockholm
- 35 LDO (2007) Like muligheter for alle i arbeidslivet. Oslo: Likestillings- og diskrimineringsombudet.
- 36 Lescher-Nuland, Bjørn (2009) 'Behov for en skeiv eldreomsorg?', Aldring og livsløp, 3-4 200960-63.

- 37 Lescher-Nuland, Bjørn, og Heidi Gautun (2010) Helse og omsorgsbehov blant eldre lesbiske og homofile. En litteraturgjennomgang. Fafo
- 38 Narvesen, Richard Ruben, (2013) 'Å navigere som lesbisk, homofil og bifil med muslimsk bakgrunn i det heteronormative farvannet', i Holdninger, levekår og livsløp. - Forskning om lesbiske, homofile og bifile, red. Arne Backer Grønningsæter, Hans Wiggo Kristiansen and Bjørn Lescher-Nuland. Universitetsforlaget. side 57-76.
- 39 Nasjonal behandlingstjeneste for transeksualisme, Rikshospitalet (2012) Årsrapport 2012: Rikshospitalet.
- 40 NFF (2012) Skeiv fotball. Homofile og lesbisk erfaringer fra ungdomsfotballen: Norges fotballforbund.
- 41 NIF, '«Med idretten mot homohets»', 2011.
- 42 Normann, Tor Morten, og Elisabeth Gulløy (2010) Seksuell identitet og levekår. Evaluering av levekårsrelevans og datafangst: Statistisk sentralbyrå.
- 43 Ohnstad, Anbjørg (2010) 'Signs, interpretation and recognition among women attracted to other women in Norway', Nordic Psychology, 62.
- 44 Pedersen, Willy, og Hans Wiggo Kristiansen (2003) 'Å gjøre det, å føle det og å være det. Homoseksualitet i det seinmoderne.', Tidsskrift for samfunnsforskning, 1.
- 45 Politidirektoratet (2012), 'Kommenterte strasak-tall', Politidirektoratet: https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_2008.pdf
- 46 Roland, Erling, og Gaute Austad (2009) Seksuell orientering og mobbing. Senter for adferdsforskning: Universitetet i Stavanger.
- 47 Rosa kompetanse (2010) Ta det ikke for gitt at pasienten er heterofil. Oslo: LLH.
- 48 Roth, Niklas , Gunnel Boström, og Karin Nykvist (2006) Hälsa på lika villkor? Hälsa och livsvillkor bland HBT-personer Stockholm: Statens folkhälsoinstitut.
- 49 Røthing, Åse, (2013) 'Selektiv inkludering og fravær av sex', i Holdninger, levekår og livsløp - forskning om lesbiske, homofile og bifile, red. Arne Grønningsæter. Universitetsforlaget.
- 50 Røthing, Åse, and Stine Helena Bang Svendsen (2009) Seksualitet i skolen: perspektiver på undervisning. Cappelen Damm.
- 51 Slåtten, Hilde, Ingrid Holsen, Norman Anderssen og Daniel Jensen, (2012) Erfaringar med tiltak for førebygging og handtering av homo- og horerelaterte kallenamn i ungdomsskolen: The University of Bergen, HEMIL Centeret.
- 52 Stiklestad, Sigrun Saur (2012) 'Planlagte lesbiske familier, kontroverser og kunnskap. Familierettslige spørsmål i lys av samfunnsdebatten. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
- 53 Ulstein Moseng, Bera (2007) Vold mot lesbiske og homofile tenåringer. En representativ undersøkelse av omfang, risiko og beskyttelse - ung i Oslo 2006: NOVA.
- 54 Ungdomsstyrelsen (2010) HON HEN HAN. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- 55 Van Der Ros, Janneke (2013) Alskens folk. Levekår, livssituasjon og livskvalitet til personer med kjønnsidentitetstematikk: Likestillingssenteret.

lhbt: Status 2014

Faktahefte

**Kunnskap om levekår
og livskvalitet for
lesbiske, homofile,
bifile og transpersoner**

Ansvarlig utgiver:

Barne-, ungdoms- og
familiedirektoratet, 2014

Postadresse:

Postboks 2233, 3103 Tønsberg
Sentralbord: 466 15 000

Fotokreditering:

Forsidebilder: Bilge Öner/bilgeoner.com,
Luca Dalen Espseth, Strecht/Free.Images.com,
S. Braswell/FreelImages.com

Grafisk utforming: Tibe T Reklamebyrå

Trykk: Flisa Trykkeri

ISBN (trykt utgave): 978-82-8286-202-8

ISBN (elektronisk utgave): 978-82-8286-203-5

LHBT-senterets nettsted for inkluderende kunnskap

- Søk etter forskning om lesbiske, homofile, bifile og transpersoner
- Sjekk begreper i LHBT-ordlista
- Les LHBT-senterets egne info-artikler

www.lhbt.no

lhbt-senteret

Barne-, ungdoms-
og familiedirektoratet